

УДК 159.964.21:[378.04:005.336.2

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2024.4.3>

Оксана БАРТКІВ

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська область, Україна, 43025

ORCID: 0000-0003-1301-2169

Оксана ДУРМАНЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська область, Україна, 43025

ORCID: 0000-0001-9434-4442

Євгенія ДУРМАНЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики дошкільної освіти, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, просп. Волі, 36, м. Луцьк, Волинська область, Україна, 43010

ORCID: 0000-0003-1993-5028

Бібліографічний опис статті: Бартків, О., Дурманенко, О., Дурманенко, Є. (2024). Конфліктологічна компетентність майбутнього педагога в системі професійних компетентностей. *Acta Paedagogica Volynienses*, 4, 17–22, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2024.4.3>

КОНФЛІКТОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

У статті розкрито питання змісту та структури конфліктологічної компетентності особистості майбутнього педагога в системі професійних компетентностей. Заакцентовано увагу, що діяльність сучасного педагога (вчителя, вихователя ЗДО) передусім повинна бути спрямована на забезпечення міжособистісної взаємодії всіх учасників освітнього процесу та конструктивного педагогічного спілкування вихованців, педагогів, батьків. У науковому дослідженні конфліктологічну компетентність розглянуто як важливу складову професійної компетентності майбутнього фахівця, з одного боку, а з іншого – як результат професійної підготовки, що забезпечує готовність майбутнього педагога успішно працювати в команді, бути організатором та володіти лідерськими здібностями. Наголошено, що в основі конфліктологічної компетентності лежить комунікативність як особистісне новоутворення, яке містить комунікабельність, альтруїстичні емоції та соціальну спорідненість. Конфліктологічна компетентність як інтегративна здатність особистості забезпечує можливість педагога працювати в команді, попереджувати конфліктні зіткнення, діагностувати наявність конфліктогену, конфліктну ситуацію чи конфлікту, конструктивно вирішувати конфлікт, організовувати взаємодію в післяконфліктній фазі, прогнозувати результати конфліктної взаємодії й уміти діагностувати власну конфліктність. Узагальнено, що конфліктологічна компетентність майбутнього педагога передбачає усвідомлене розуміння сутності поняття конфлікту, його структури, функцій, фаз протікання та методів вирішення; сформованість умінь та навичок попереджувати, діагностувати, конструктивно розв'язувати конфлікт; володіння комунікативними вміннями, організаторськими та лідерськими якостями; а також вміннями самодіагностування професійної готовності до вирішення конфліктів та внутрішньої конфліктності.

Ключові слова: конфлікт, конфліктологічна компетентність, педагог, комунікативність, професійна компетентність.

Oksana BARTKIV

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor at the Department of General Pedagogy and Preschool Education, Lesya Ukrainka Volyn National University, Voli Avenue, 13, Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0003-1301-2169

Oxana DURMANENKO

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor at the Department of General Pedagogy and Preschool Education, Lesya Ukrainka Volyn National University, Voli Avenue, 13, Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0001-9434-4442

Ewgeniya DURMANENKO

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Theory and Methods of Nursery Education, Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College" of the Volyn Regional Council, Voli Avenue, 36, Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43010

ORCID: 0000-0003-1993-5028

To cite this article: Bartkiv, O., Durmanenko, O., Durmanenko, E. (2024). Konfliktolohichna kompetentnist maibutnoho pedahoha v systemi profesiinykh kompetentnostei [Conflictology competence of the future teacher in the system of professional competences]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 4, 17–22, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2024.4.3>

CONFLICTOLOGY COMPETENCE OF THE FUTURE TEACHER IN THE SYSTEM OF PROFESSIONAL COMPETENCES

The article discusses the content and structure of the conflict-related competence of the personality of the future teacher in the system of professional competences. Emphasis is placed on the activity of a modern teacher (of a teacher, teacher of a preschool education institution) should primarily be aimed at ensuring interpersonal interaction of all participants in the educational process and constructive pedagogical communication of students, teachers, and parents. In the scientific study, conflict-related competence was considered as an important component of the professional competence of the future specialist, on the one hand, and on the other hand, as a result of professional training, which ensures the readiness of the future teacher to work successfully in a team, to be an organizer, and to possess leadership skills. It is emphasized that the basis of conflict-related competence is communicativeness as a personal development that includes sociability, altruistic emotions and social affinity. Conflictological competence as an integrative ability of the individual provides the ability of the teacher to work in a team, prevent conflict clashes, diagnose the presence of a conflict agent, conflict situation or conflict, constructively resolve the conflict, organize interaction in the post-conflict phase, predict the results of conflict interaction and be able to diagnose one's own conflict. In general, the conflict-related competence of the future teacher presupposes a conscious understanding of the essence of the concept of conflict, its structure, functions, phases of the flow and methods of resolution; formation of skills and abilities to warn, diagnose, constructively resolve conflict; possession of communication skills, organizational and leadership qualities; as well as the skills of self-diagnosis of professional readiness to resolve conflicts and internal conflict.

Key words: conflict, conflict-related competence, teacher, communicative, professional competence.

Актуальність проблеми. Реформування вищої освіти в Україні насамперед передбачає підготовку високо кваліфікованих фахівців, здатних успішно виконувати свої професійні функції в різних складних ситуаціях. Так, педагоги зокрема, здійснюють не лише навчальну діяльність, а й виховну та соціалізаційну, формуючи особистість підростаючого покоління у критичних умовах сьогодення. На сьогодні важливим є формування таких особистісних

якостей молоді людини, як здатність працювати в команді, вміти вести за собою, бути лідером, володіти організаторськими здібностями, мати здатність передбачати виникнення конфліктних ситуацій та їх трансформування у конфліктне зіткнення, конструктивне вирішення конфліктів тощо. З огляду на це, важливою й своєчасною для наукового дослідження є проблема визначення сутності конфліктологічної компетентності, аналіз її структурних

компонентів, що уможливило б пошук нових форм і методів формування досліджуваного феноменального новоутворення особистості майбутнього фахівця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На сучасному етапі становлення українського суспільства професійна педагогічна підготовка, як свідчить аналіз різних науково-методичних джерел, здійснюється згідно компетентнісного підходу. Відповідно до положень Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 р. (2018), Законів України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014), Професійних стандартів підготовки учителів базової школи/вихователів закладів дошкільної освіти (2020 р., 2021 р.) та ін., перед закладами вищої освіти ставляться завдання підготовки фахівців, які уміють реалізовувати функції педагогічної діяльності на засадах інноваційності, креативності, технологічності; педагогів з підвищеною мотивацією до постійного самовдосконалення, саморозвитку, самоосвіти та здатних до удосконалення soft skills та навчання протягом життя (Бартків, Дурманенко О., Дурманенко Є., 2023). В цьому аспекті важливим є аналіз питань конфліктологічної компетентності як особливої здатності майбутнього педагога здійснювати професійну діяльність безконфліктно, на основі взаємодії, творчості, партнерства.

Сутність і структуру конфліктологічної компетентності досліджували А. Гірник, Т. Дзюба І. Козич, С. Філь та інші. Зокрема, Т. Дзюба та А. Гірник під конфліктологічною компетентністю вбачають вміння ефективно використовувати технології запобігання конфлікту та його подолання. У свою чергу, С. Філь, вивчаючи етапи формування конфліктологічної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій, визначає досліджуване поняття як здатність і готовність фахівця ефективно взаємодіяти у конфлікті, орієнтуючись при цьому на взаємовигідне задоволення потреб та інтересів усіх учасників конфліктної ситуації, реалізуючи стратегію співпраці. Дослідниця також наголошує на тому, що цілеспрямоване формування конфліктологічної компетентності є важливою складовою їх професійної підготовки.

Вчені Н. Альохіна, Л. Кайдалова, Н. Шварп досліджують шляхи удосконалення конфліктологічної компетентності викладачів вищої

школи в системі підвищення кваліфікації. Л. Мухіна розкриває психологічні особливості розвитку конфліктологічної компетентності майбутніх учителів.

Аналіз педагогічної літератури свідчить про те, що вчені І. Козич, Л. Котлова, І. Тітаренко конфліктологічну компетентність особистості розглядають як одну із важливих складових професійної компетентності.

Отже, можна стверджувати, що проблема конфліктологічної компетентності не є новою, а достатньою мірою досліджена вченими.

Мета статті. На основі специфіки педагогічної діяльності розкрити сутність і структуру конфліктологічної компетентності особистості майбутнього педагога та дослідити її роль у системі професійних педагогічних компетентностей. Для досягнення мети використані методи: аналізу, синтезу, узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Аналіз психолого-педагогічної та конфліктологічної літератури свідчить про те, що освітній процес є педагогічною системою, що містить такі компоненти, як: цільовий, змістовий, організаційно-методичний, обліково-оцінювальний, результативний та комунікативний. У кожному із визначених компонентів є певні конфліктогени, нагромадження яких може провокувати конфліктні ситуації та конфлікти. Так, наприклад, у цільовому компоненті можуть бути такі конфліктогени: «розмитість» мети, її нечіткість та неконкретність, складність визначених завдань задля реалізації визначених цілей; у змістовому – складність матеріалу, відсутність його змісту з життям, нагромадження дат, чисел, нових незрозумілих понять та ін. Поширеними конфліктогенами в організаційно-методичному компоненті є невідповідність форм і методів організації освітньої діяльності віковим особливостям здобувачів освіти, відсутність інтерактивних інноваційних технологій тощо. Типовим конфліктогеном в обліково-оцінювальному компоненті є відсутність чітких критеріїв обліку та оцінювання знань здобувачів, їх активності та результативності засвоєного. Також часто, як свідчить практика, у цьому компоненті присутня суб'єктивність педагога, що також може спотворювати об'єктивність в оцінюванні. У результативному компоненті конфліктогеном зазвичай є невідповідність одержаного результату задекларованій меті.

Аналіз психолого-педагогічної літератури (Гірник, 2011; Гарькавець, Волченко, 2020; Цісецький, 2012) та практичної діяльності різних освітніх закладів (закладів дошкільної освіти, загальної середньої освіти, вищої освіти) свідчить про те, що найбільше конфліктогенів у комунікативному компоненті педагогічної системи, що власне призначений для забезпечення зворотнього зв'язку між учасниками освітнього процесу. Мова йде про відсутність комунікативності особистості педагога, його гіпо- чи гіперкомунікабельність, про наявність бар'єрів у педагогічному спілкуванні, про домінування в педагога однієї із систем позиційного ставлення («батько», «дорослий», «дитина»), зловживання вчителем (вихователем) переважаючим стилем поведінки у конфліктній взаємодії (ухилення, пристосування, суперництво) та стилем управління (ліберальний чи авторитарний), про постійний однозначний вибір педагогом моделі взаємодії з аудиторією здобувачів освіти та ін.

Проаналізувавши визначені конфліктогени у різних компонентах педагогічного процесу, їх сутність та причини виникнення, ми робимо висновок про те, що їх попередження та усунення залежить насамперед від професійної компетентності педагога – його здатності успішно, результативно, креативно здійснювати педагогічну діяльність.

Зупинимось на аналізі сутності поняття конфліктологічної компетентності. Так, Н. Стеценко конфліктологічну компетентність визначає як «здатність фахівця усвідомлювати й аналізувати, а також прогнозувати потенційні конфліктні ситуації, маючи при цьому відповідну систему знань» (Стеценко, 2023). Учена також акцентує увагу на практичному використанні конфліктологічних, психологічних та педагогічних знань задля розробки і використання стратегій поведінки в конфліктах, зауважуючи при цьому, що саме такі навички допомагають фахівцеві максимально ефективно розв'язувати конфліктні ситуації в реальному житті та професійній діяльності, враховуючи інтереси всіх залучених сторін та втілюючи стратегії співпраці (Стеценко, 2023).

У контексті нашого дослідження продуктивними є також визначені дослідницею шляхи формування конфліктологічної компетентності майбутніх педагогів: усвідомлене засвоєння

конфліктологічних знань у процесі вивчення конфліктологічних освітніх компонентів; поглиблення та трансформування знань у конфліктологічні вміння та навички під час опанування психолого-педагогічних освітніх компонентів і моделювання конфліктних ситуацій та їх вирішення у процесі освітньої діяльності в закладі вищої освіти (Стеценко, 2023).

У свою чергу, Н. Торба, визначаючи конфліктологічну компетентність педагога як чинник розвитку навичок безконфліктних форм взаємодії в системі попиту на професії в умовах воєнного стану, наголошує, що означена компетентність «формується в процесі опанування знань про зміст конфліктів і конфліктних стосунків і охоплює: 1) знання про причини виникнення конфліктів, їх розвиток та перебіг, поведінку, спілкування та діяльність опонентів у конфліктному протиборстві, їхні психічні стани тощо; 2) уміння передбачати дії опонентів, їхню поведінку під час конфлікту, прийоми, що використовуються в конфліктній протидії, наслідки конфлікту як для себе, так і для інших; 3) уміння впливати на опонентів, їхнє ставлення, оцінки, мотиви та цілі конфліктного протиборства; 4) уміння здійснювати профілактику конфлікту, його вирішення на справедливій основі (об'єктивізація, відверта розмова, організація співробітництва тощо); 5) уміння здійснювати ефективне спілкування з учасниками конфлікту з урахуванням їхніх особистісних якостей та емоційних станів» (Торба, 2024).

Узагальнивши різні підходи вчених до визначення сутності та структури конфліктологічної компетентності майбутнього педагога, нами досліджуване поняття потрактовано як *сформоване (набуте) складне особистісне новоутворення – інтегративна здатність особистості до міжособистісної взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу, здатність працювати в команді, здатність попереджувати конфліктні зіткнення, діагностувати наявність конфліктогену, конфліктної ситуації чи конфлікту та здатність конструктивно вирішувати конфлікт; а також здатність організовувати взаємодію в післяконфліктній фазі, прогнозувати результати конфліктної взаємодії й здатність до діагностування власної конфліктності*.

Враховавши специфіку протікання конфліктів у педагогічному процесі (їх емоційність,

складність, залучення опосередкованих учасників, бездосвідність дітей у вирішенні та ін.), особливу роль у структурі конфліктологічної компетентності майбутнього педагога нами відведено особистості педагога. Тому, за основу конфліктологічної компетентності майбутнього педагога пропонуємо взяти комунікативність особистості як специфічну якість, яка інтегрує в собі комунікабельність, альтруїстичні емоції, соціальну спорідненість. На нашу думку, лише комунікабельний учитель, вихователь, викладач зможе забезпечити всі аспекти педагогічного спілкування: комунікацію, інтеракцію та перцепцію. Педагог, який отримує позитивні емоції, задоволення від спілкування з вихованцями (альтруїстичні емоції) та потребує взаємодії, спілкування з ними (соціальна спорідненість) здатний попередити й усунути конфліктогени в педагогічному процесі, визначені нами вище, попередивши тим самим їх нагромадження та виникнення конфліктних ситуацій і конфліктів.

З іншого боку, майбутній педагог має усвідомлено розуміти сутність понять конфлікту, конфліктної ситуації, конфліктогену, інциденту; знати структуру конфлікту та чим конфлікт відрізняється від конфліктної ситуації, визначати функції та фази протікання конфліктної взаємодії; досконало знати й володіти методами конструктивного вирішення конфліктів.

Крім конфліктологічних знань, майбутній педагог має володіти конфліктологічними вміннями й навичками, які полягають насамперед у попередженні, своєчасному діагностуванні конфліктного зіткнення, конструктивному розв'язанні конфлікту або ж конфліктної ситуації.

Ми робимо також акцент на необхідності комунікативних умінь майбутніх педагогів, їхніх умінь працювати в команді; організаторських та лідерських умінь у реалізації освітньої діяльності.

Особливе місце у структурі конфліктологічної компетентності майбутнього педагога відведено вмінням самодіагностування професійної готовності до вирішення конфліктів та внутрішньої конфліктності. Структурно-функційну модель конфліктологічної компетентності майбутнього педагога нами подано на рис. 1.

У контексті досліджуваної проблеми важливими є наукові міркування С. Філь, яка виділяє наступні етапи формування конфліктологічної компетентності здобувачів освіти: ...актуаліза-

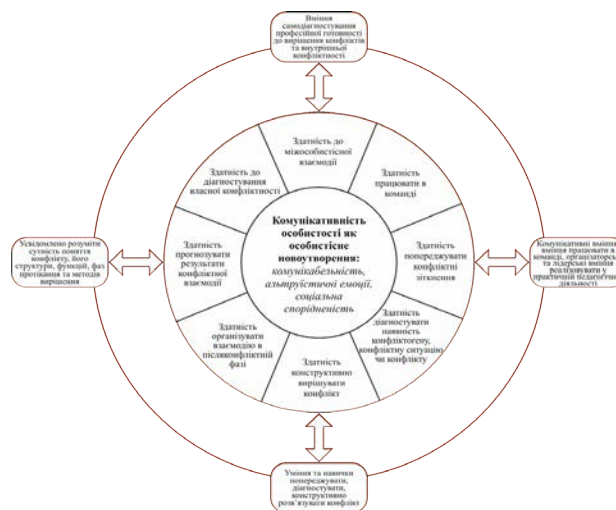

Рис. 1. Структурно-функційна модель конфліктологічної компетентності майбутнього педагога

ція досвіду й знань студентів щодо стратегій та моделей їх поведінки у конфліктних ситуаціях; аналіз досвіду студентів щодо стійких моделей поведінки у конфліктних ситуаціях, окреслення виявлених проблем та завдань навчання; відпрацювання базових комунікативних навичок, необхідних для роботи з конфліктами; опанування нових знань і вивчення теоретичної бази; відпрацювання нових навичок роботи з попередження й вирішення конфліктів, навичок взаємодії з учасниками конфліктних ситуацій; використання нових знань, відпрацювання й використання вмінь і навичок роботи з конфліктними ситуаціями на практиці» (Філь, 2010).

Для формування конфліктологічної компетентності майбутніх педагогів доцільним, на нашу думку, є вивчення освітніх компонентів, орієнтованих на формування конфліктологічних знань, умінь і навичок, а також виховання комунікативних якостей і рис особистості майбутнього педагога. Для прикладу, це може бути вибірково освітній компонент «Основи педагогічної конфліктології».

Висновки та перспективи подальших досліджень. Конфліктологічна компетентність особистості майбутнього педагога як здатність безконфліктно взаємодіяти у педагогічному середовищі є набутиим особистісним новоутворенням, в основі якого лежить комунікативність особистості. Конфліктологічна компетентність є однією з важливих складових професійної компетентності, оскільки забезпе-

чує успішне творче виконання педагогом функційних обов'язків. Саме завдяки конфліктологічній компетентності можливе попередження та уникнення деструктивної дії конфліктогенів у педагогічній системі та конструктивне вирішення конфліктних ситуацій і конфліктів. На формування конфліктологічної компетентності майбутніх педагогів мають бути орієнтовані психолого-педагогічні освітні компоненти, безконфліктне освітнє середовище ЗВО та вибір-

кові освітні компоненти, які власне забезпечать формування конфліктологічних знань, умінь і навичок.

Подальшого дослідження потребує пошук нових змісту, форм та методів формування конфліктологічної компетентності майбутніх педагогів та розробка інструментарію діагностування їх готовності до вирішення конфліктів у педагогічному процесі та власної конфліктності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бартків О., Дурманенко О., Дурманенко Є. Підготовка майбутніх педагогів до використання інноваційних технологій в освітньому процесі. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 62. Том 1. 2023. С.98-102.
2. Гірник А. М. Конфліктологічна компетентність як складова професійної компетентності сучасного фахівця. Зб. матеріалів III Міжнар. наук. конф. «Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої освіти» (м. Харків, ХНТУСГ імені П. Василенка, 13-14 трав. 2011 р). Харків, 2011. С. 19-22.
3. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навч.-метод. посібн. Харків, 2020. 91 с.
4. Дурманенко Є., Бубін А., Циплюк А.М. Особливості професійної підготовки майбутніх вихователів до організації ігрової діяльності дітей. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2024. № 1. С. 51-57.
5. Стеценко Н. М. Конфліктологічна компетентність як умова успішної професійної діяльності педагога. *Вісник науки та освіти*. № 8(14). 2023. С.792- 806.
6. Торба Н. Г. Конфліктологічна компетентність педагога як чинник розвитку навичок безконфліктних форм взаємодії в системі попиту на професії в умовах воєнного стану. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741620/1/%D0%A2%D0%BE%D1%80%D0%B1%D0%B0%20%D0%9D.%D0%93..pdf> (дата звернення: 11.10.2024).
7. Філь С. С. Формування компетентності студентів університету у вирішенні конфліктів. *Вища освіта України*. Додаток 4, том IV (22). 2010. Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». С. 377-384.
8. Цісецький О. Є. Формування конфліктологічних компетенцій у студентів вищих навчальних закладів. Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України. 2012. Вип. 17. С. 56–59.

REFERENCES:

1. Bartkiv O., Durmanenko O., Durmanenko YE. (2023). Pidhotovka maybutnix pedahohiv do vykorystannya innovatsiynikh tekhnolohiy v osvith'omu protsesi. [Preparation of future teachers for the use of innovative technologies in the educational process]. [in Ukrainian].
2. Hirnyk A. M. (2011) Konfliktolohichna kompetentnist' yak skladova profesiyanoi kompetentnosti suchasnoho fakhivtsya. [Conflictological competence as a component of the professional competence of a modern specialist]. Kharkiv. [in Ukrainian].
3. Harkavets, S.O. & Volchenko, L.P. (2020). Konflikty v osvitnomu seredovyshchi: diahnostyka ta praktyka vyrishennia. [Conflicts in the educational environment: diagnosis and practice of resolution]. Kharkiv. [in Ukrainian].
4. Durmanenko YE., Bubin A., Tsypluk A.M. (2024). Osoblyvosti profesiyanoi pidhotovky maybutnix vykhovateliv do orhanizatsiyi ihrovoyi diyal'nosti ditey. [Peculiarities of professional training of future educators for the organization of children's play activities]. [in Ukrainian].
5. Stetsenko N. M. (2023). Konfliktolohichna kompetentnist' yak umova uspishnoyi profesiyanoi diyal'nosti pedahoha. [Conflictological competence as a condition for the successful professional activity of a teacher]. [in Ukrainian].
6. Torba N. H. Konfliktolohichna kompetentnist' pedahoha yak chynnyk rozvytku navychok bezkonfliktnykh form vzayemodiyi v systemi popytu na profesiyi v umovakh voyennoho stanu. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741620/1/%D0%A2%D0%BE%D1%80%D0%B1%D0%B0%20%D0%9D.%D0%93..pdf> (data zvernennya: 11.10.2024).
7. Fil' S. S. (2010). Formuvannya kompetentnosti studentiv univertsytetu u vyrishenni konfliktiv. [Formation of competence of university students in conflict resolution]. [in Ukrainian].
8. Tsisets'kyu O. YE. (2012). Formuvannya konfliktolohichnykh kompetentsiy u studentiv vyshchychkh navchal'nykh zakladiv. Rehional'ni aspekty rozvytku produktyvnykh syl Ukrayiny. [Formation of conflict-related competences among students of higher educational institutions]. [in Ukrainian].